

УДК 316.772.2+ 004.738.5

Трач Юлія Василівна
кандидат педагогічних наук, доцент,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
Київ, Україна
0411@ukr.net

СОЦІОКУЛЬТУРНА ВЗАЄМОДІЯ В ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРИ

Мета статті – з'ясування особливостей соціокультурної взаємодії в інтернет-спільнотах. **Методи дослідження.** Вибір методів дослідження зумовлений метою статті й предметом дослідження, зокрема застосовано системний підхід для вивчення мережевих співтовариств та метод структурно-функціонального аналізу організації інтернет-спільнот. **Наукова новизна** полягає у виявленні змістових особливостей інтернет-спільнот як нової форми соціокультурної взаємодії, що виникає в процесі інтернет-опосередкованої комунікації. **Висновки.** Веб-спільнота є нетрадиційним простором віртуальної взаємодії, що володіє відмінними ознаками й особливостями. Створена виміром традиційних структур соціокультурного життя, інтернет-спільнота формує особливий простір, що істотно впливає на повсякденне життя. Комунікаційні процеси, які відбуваються в просторі мережевих спільнот, відображають специфіку і винятковість віртуальної комунікативної взаємодії.

Ключові слова: інтернет-спільнота, комунікації, соціокультурна взаємодія.

Трач Юлия Васильевна, кандидат педагогических наук, доцент, Киевский национальный университет культуры и искусств, Киев, Украина

Социокультурное взаимодействие в интернет-пространстве

Цель статьи – выяснение особенностей социокультурного взаимодействия в интернет-сообществах. **Методы исследования.** Выбор методов исследования обусловлен целью статьи и предметом исследования, в частности применён системный подход для изучения сетевых сообществ и метод структурно-функционального анализа организации интернет-сообществ. **Научная новизна** заключается в выявлении содержательных особенностей интернет-сообществ как новой формы социокультурного взаимодействия, возникающего в процессе интернет-опосредованной коммуникации. **Выводы.** Веб-сообщество является нетрадиционным пространством виртуального взаимодействия, обладающее отличительными признаками и особенностями. Будучи рожденным измерением традиционных структур социокультурной жизни, интернет-сообщество формирует особое пространство, что существенно влияет на повседневную жизнь. Коммуникационные процессы, которые происходят в пространстве сетевых сообществ, отражают специфику и исключительность виртуального коммуникативного взаимодействия.

Ключевые слова: интернет-сообщество, коммуникации, социокультурное взаимодействие.

Trach Yuliia, PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Sociocultural interaction in the Internet space

The purpose of the article is to find out the features of sociocultural interaction in Internet communities. **The research methodology.** The choice of research methods was predetermined by the purpose of the article and the subject of the study; in particular the system approach was applied for studying network communities, as well as the method of structural and functional analysis of the organization of Internet communities. **The scientific novelty** lies in the identification of the content features of Internet communities as a new form of sociocultural interaction, which occurs in the process of Internet-mediated communication. **Conclusions.** An Internet community is an unconventional virtual interaction space, which has distinctive features and characteristics. Created through measuring the traditional structures of sociocultural life, Internet communities form a special space that significantly affects everyday life. Communication processes that occur in the space of Internet communities reflect the specificity and exclusivity of virtual communicative interaction.

Key words: Internet community, communication, sociocultural interaction.

Вступ. Знання у вигляді інформації відіграє визначальну роль у системі цінностей сучасного суспільства. Воно набуває найважливішої соціальної значущості і впливає на всі сфери життя людини. Звичайно, поняття інформації є набагато давнім, ніж саме людство, але ніколи раніше людство не накопичувало інформацію такими темпами, маючи при цьому можливість підтримувати необмежене в часі й просторі спілкування.

Суспільство в цілому та окрема людина не можуть існувати без спілкування. Спілкування – це складна, багатофункціональна і багатогранна складова людського життя. З одного боку, вміння спілкуватися є природною якістю людини, а з іншого – складною набутою навичкою, яка вимагає постійного вдосконалення. Без спілкування неможлива взаємодія соціальних груп, спрямована на спільну трудову діяльність, обмін досвідом і навичками. Не меншу роль відіграє спілкування в процесі формування особистості, встановлення міжособистісних відносин, формування людських індивідуальностей.

Світова спільнота визнає життєву необхідність вільного обміну ідеями та знаннями для інтелектуального прогресу та міжнародного взаєморозуміння спільнот. Подібна взаємодія визначається як соціокультурна взаємодія – це процес, в якому дії суб'єктів визначаються метою і регулюються цінностями, формальними і неформальними нормами певної культури. Це процес міжкультурної взаємодії, який тією чи іншою мірою сприяє зміні культур. Сьогодні для конструювання нових форм соціокультурної взаємодії найбільші можливості надає глобальна мережа: взаємодія в мережевих групах для спілкування, встановлення і підтримання соціальних контактів, пошук інформації, організація спільної творчої діяльності, планування колективних заходів, реалізованих у мережі або реальному житті. Необхідність вивчення

інтернет-опосередкованої соціокультурної взаємодії продиктована тим, що цей вид віртуальної комунікації стає в сучасному світі одним із провідних видів спілкування.

Огляд останніх публікацій з теми. Проблеми масової комунікації знаходять відображення в працях представників різних галузей науки: соціологів, філософів, культурологів, психологів та ін. Найбільш значущими можна назвати праці таких зарубіжних авторів, як І. Ю. Алексеєва [1], Д. Белл [2], Ж. Бодрійяр [3], Н. Луман [7] та ін.

Питанням становлення й функціонування інтернет-спільнот присвячені праці таких зарубіжних дослідників як С. В. Бондаренко [4], Д. В. Іванов [5], М. Кастельс [6], В. Л. Сілаєва [8] та ін. У цих працях аналізується різноманіття інтернет-спільнот, їх роль у змінюваному полі соціокультурної взаємодії, онтологічні й гносеологічні підстави їх вивчення, культура і стратифікація інтернет-спільнот, мотиви і потреби їх членів, перспективи розвитку інтернет-комунікації в межах цих груп. У цих та інших працях інтернет-спільноти досліджені в загальних рисах, але специфіка соціокультурної взаємодії в межах цієї форми комунікації все ж вимагає аналізу функціональних, організаційних, змістовних особливостей даного явища.

Таким чином, **метою даної статті** є з'ясування особливостей соціокультурної взаємодії в інтернет-спільнотах.

Виклад проблеми. Інтернет-опосередковані комунікації, наділені елементами зворотного зв'язку, мають відкрите і необмежене спілкування людей, які знаходяться фізично не поруч. Це зумовлює формування та постійне зростання мережевих спільнот, що об'єднуються спільністю поглядів, інтересів і цілей, і не враховують соціальні, культурні, політичні та інші відмінності між учасниками. Формотворчим чинником таких спільнот є інтерес, розподіл соціальних ролей і статусів. При цьому кожен індивід одночасно існує в кількох реальностях, спілкується в різних інформаційних потоках. Таким чином, технології сприяють тому, що соціальні зв'язки послаблюються, поступаючи місцем неформальним об'єднанням.

Інтернет-спільноти об'єднують групи людей, які підтримують спілкування за допомогою комп'ютерних мережевих засобів і зв'язків, наявність яких робить можливим формування соціальних об'єднань, обмін знаннями (і не лише) між учасниками та залучення нових членів. Учасники таких комунікацій знають, що є представниками різних соціальних і культурних світів. Суб'єктивно вони спілкуються «однією мовою», навіть, якщо передають різні смисли. Соціальні зв'язки, що формуються за допомогою мережевої взаємодії, за стійкістю інколи не поступаються зв'язкам, які ґрунтуються на реальному спілкуванні.

Однак, спілкування в інтернет-спільнотах, як і інші види опосередкованого спілкування, має своєрідні особливості, пов'язані з способом організації взаємодії: широка доступність такої форми взаємодії; відсутність бар'єрів для спілкування між людьми різного віку, статі, які мають різні соціальні статуси; можливість починати і переривати комунікацію в будь-який момент; відсутність впливу стереотипів, що змінюють характер міжособис-

тісного спілкування; повне або часткове спотворення реальних даних про себе, що впливає на адекватне й суб'єктивне сприйняття співрозмовника; можливість позбавлення від комплексів і поведінкових відхилень; розкутість суджень і поглядів, велика свобода висловлювань.

Особливу привабливість реальності, створюваної засобами Інтернету, можна пояснити тим фактом, що такі її характеристики, як можливість вибору та керованість, набувають статусу додаткових здатностей, а не умовних обмежень. В Інтернет-співтоваристві образ співрозмовника формується на основі його текстів у силу того, що люди не можуть бути представлені один одному інакше, окрім як через текст. Надійність передання інформації й адекватність сприйняття співрозмовників при такому способі спілкування є досить низькими в силу його знеособленості й відсутності «тілесності». Таким чином, фізичне «непредставлення» учасників комунікації, потенційна обмеженість невербального супроводу інформації, не персональне звернення і можливість відтермінованої реакції на нього становлять головні характеристики специфічної взаємодії всередині інтернет-спільноти. З одного боку, шляхом демонстрації більшої розкутості комунікативних партнерів посилюється комфортність такого спілкування, а з іншого – виявляється його дискомфортність, зважаючи на безкарність і знеособленість комунікантів.

Для інтернет-спільнот характерне формування внутрішньої культури, що виявляється в наявності певної системи цінностей, правил і норм поведінки, прийнятих кожним членом групи. Крім того, в межах кожної інтернет-спільноти спостерігається розвиток самобутньої культури, яку породжує стереотипність поведінки, сформовані традиції, специфіка лексики та ін., що характеризує рівень стійкості інтернет-спільноти та міру узгодженості її учасників.

Загалом віртуальні співтовариства мало чим відрізняються від реальних об'єднань: для комфортного перебування всередині спільноти, розуміння повідомлень і мотивів інших учасників необхідно володіти мовою комунікації та дотримуватися прийнятих норм поведінки. Як і в звичайному, оффлайновому співтоваристві, при спілкуванні неприпустимі агресивність, грубість, зневажливе ставлення до співрозмовників, ненормативна лексика, тобто головний принцип віртуальної комунікації: не дозволяти поведінку, неприпустиму в реальному спілкуванні й вміти ставити себе на місце співрозмовника.

Глобальність масштабів віртуальної взаємодії сприяє виникненню персонально-анонімної форми спілкування. Соціальні зв'язки в мережі вирізняються більшою знеособленістю і швидкоплинністю. Контакти легко встановлюються і просто перериваються. Необхідність постійної «включеності» в життєдіяльність мережевого співтовариства вимагає від користувача вміння вибудовувати складні комунікативні форми. Ускладненість мережевого спілкування зумовлена відсутністю додаткового супроводу: жестів, міміки, інтонації.

Текстовий характер взаємодії в веб-спільнотах визначає необхідність ідентифікації користувачів, індивідуальність яких представлена фрагментарно.

У процесі мережевої комунікації члени спільноти створюють віртуальні особистості, певною мірою відповідні їх реальним психологічним і соціальним характеристикам. Підміна реальних імен псевдонімами (нікнеймами) вирішує питання ідентифікації користувачів, а також слугує засобом самопрезентації. Саме віртуальна самопрезентація шляхом створення псевдонімів дає змогу актуалізувати власні «субособистості». Нік користувача, як прояв субособистості, є при цьому призмою відображення його особистості. За кожним віртуальним ніком є реальна людина, спілкування з якою в межах інтернет-спільноти зводиться до взаємодії з її ніком. Перебуваючи в певній комунікативній ситуації, респондент реалізує мотиви своєї субособистості, при цьому відмінність від реального спілкування полягає в тому, що в субособистості відсутнє тілесне втілення.

У процесі формування мережевої ідентичності велику роль відіграє «віртуальний персонаж» – аватар (графічний образ) користувача. Значущість візуального образу визначають пріоритети самопозиціонування і самоподання у віртуальному просторі. Відсутність зорового контакту між учасниками надає необмежені можливості для формування враження про себе. Головне завдання аватара – ініціювати спілкування, привернути увагу, тому, виконуючи роль маски, за якою ховається користувач, він, аватар, найчастіше визначається його настроєм, повнотою внутрішнього світу, системою цінностей та інтересів, розкриває його суть. Наявність візуальних образів дає змогу визначити віртуальну реальність простору інтернет як сценічну, в якій людина, перебуваючи всередині, виступає в якості одного з її об'єктів.

Крім необхідності вираження своєї субособистості й поліпшення Я-концепції, створення мережевого образу реалізує потребу користувача в самореалізації. Прагнення прикрасити події, продемонструвати свої найкращі якості та ін., стаючи визначальним мотивом поведінки, в просторі мережевих спільнот може набувати різні форми. Виявляється внутрішнє протиріччя особистості, що виражається в мозаїчності та роз'єднаності норм і цінностей, що утворюють культурний базис суспільства. Живе спілкування замінюється взаємодією з проникаючими в життєвий простір користувача «анонімними знайомими». Опосередкована комунікація з віртуальними, штучно створеними, партнерами (візуалізується в численних ніках), породжує нову умовну потребу в штучному спілкуванні, замість попередньої природної необхідності в особистих контактах з людьми, близькими за інтересами, соціальним станом, рівнем освіченості та ін. Відбувається заміщення мотивів і потреб, результатом якого є, з одного боку, переривання культурних традицій, а з іншого – формування субкультури віртуальних спільнот.

Взаємодія, організована в межах інтернет-спільноти, має величезні можливості для налагодження і підтримки будь-яких типів взаємодії і взаємовідносин. У його межах можна здійснити інтерактивне спілкування учасників, не обмежене просторовими (географією) і часовими межами, обмін оперативною інформацією, ведення архіву публікацій, просування проектів. Така форма налагодження соціальних контактів дає змогу формувати групи з окремо взятих користувачів, груп користувачів, організацій. Інтернет-

спільноти надають соціальним суб'єктам найширші можливості для здійснення комунікації. Їх відносна універсальність дає можливість використовувати їх практично в будь-якій ситуації, що вимагає організованої взаємодії.

Найбільш широко представлена взаємодія незнайомих у реальності користувачів, уособлених один для одного в тій формі, яку породжує їх власне уявлення. Спонуканням для такого спілкування виступає спроба самореалізації в просторі віртуальної комунікації через різні труднощі або обмеженість засобів для власної репрезентації в реальності. Не менш поширеною є форма взаємодії між користувачами, які не приховують свого реального знайомства в просторі віртуальних комунікацій. Таке спілкування мало чим відрізняється від особистого листування; його специфічність визначається в режимі реального часу, а також особливостями електронної комунікації (можливістю супроводу інтернет-посиланнями, візуальними додатками тощо). Причинами для підтримки подібної форми комунікації можуть бути невміння або небажання реального спілкування, або об'єктивна відсутність можливостей для його організації.

Ще одним видом мережевої взаємодії в межах інтернет-спільнот є цілеспрямоване спілкування, яке анонімно ініціюється одним із знайомих в реаліях користувачів таким чином, що співрозмовник не здогадується з ким спілкується. Причиною цього може бути, наприклад, бажання донести будь-які відомості до знайомого користувача, викликати його на відвертість, при цьому приховавши власну участь. Для мережевих спільнот також характерне спілкування однієї людини під різними псевдонімами в одній гілці або навіть темі. Використання різних ніків задовольняє прагнення користувача «програти» різні соціальні ролі. Крім відкритого спілкування існує можливість особистого листування. Спілкування «в лічку» нагадує обмін електронними листами, адресованими визначеному одержувачу і доступними тільки йому. Оприлюднення даних приватного листування без згоди співрозмовника є порушенням правил в більшості інтернет-спільнот.

В об'єктивній реальності позиція соціального суб'єкта чітко позначена й зрозуміла для оточуючих. Статусність в мережевому співтоваристві при відсутності візуальних характеристик може визначатися за специфічними мережевими атрибутами спілкування: тексти користувача (рівень грамотності, стиль мовлення, міра володіння термінологією та ін.); цитованість постів автора (частота згадування його імені також може розглядатися як індикатор віртуального статусу); кількість друзів (заявлених у списку дружніх контактів, а також тих, що з'являються в процесі комунікації); займаний ієрархічний рівень (при інших однакових показниках роль модератора або адміністратора визначає більш високий статус користувача); рівень професійної компетенції (певний рівень освіти користувача значно підвищує його можливості і, відповідно, статус); час знаходження в співтоваристві тощо.

У цілому особистість інтернет-спільноти має більшу соціальну автономію, ніж в повсякденному реальному житті. Крім того, зусилля, необхідні для підвищення соціального статусу учасника інтернет-спільноти, не можна порівняти з діями для зміни позиції в реальному суспільстві. Можна,

таким чином, визначити високий рівень вертикальної соціальної мобільності веб-спільнот. Мережева взаємодія залишає для індивіда велику свободу обрання соціальних позицій, ніж в реальності. Користувач може володіти відображеним мережевим статусом реальної позиції, до того ж виключно мережевим. Стаючи учасником одразу, наприклад, кількох конференцій, він одночасно може бути володарем різних мережевих статусів різного рівня. На відміну від статусів об'єктивної соціальної реальності, соціальні позиції, займані виключно в межах інтернет-спільнот, є менш стійкими і визначеними, при цьому більш персоналізованими і не постійними.

Привабливість такого спілкування для багатьох користувачів визначається саме легкістю налагодження зв'язків між комунікантами. Крім того, для простору мережевих спільнот характерна відсутність виражених об'єктивних ознак соціальної нерівності. Мережеві зв'язки, позбавлені багатьох переваг реальних контактів, але які практично не обмежені й не потребують відповідальності, стають кращими для багатьох користувачів, які обмежуються практично цілком лише віртуальною взаємодією. Інтернет-співтовариство, яке об'єднує користувачів глобальної мережі, утворює вид соціального об'єднання, специфіку якого становлять спільність дискурсу, а також тривала емоційна залученість учасників у процес комунікації.

Отже, вищевикладене дає підстави констатувати, що **наукова новизна** цього дослідження полягає у виявленні змістових особливостей інтернет-спільнот як нової форми соціокультурної взаємодії, що виникає в процесі інтернет-опосередкованої комунікації.

Висновки. Таким чином, веб-спільнота є сформованим нетрадиційним простором віртуальної взаємодії, що має свої ознаки і особливості. Інтернет-спільнота формує особливий соціокультурний простір, що істотно впливає на повсякденне життя. Комунікаційні процеси, які відбуваються в просторі мережевих спільнот, відображають специфіку і винятковість віртуальної комунікативної взаємодії.

Опосередкована комунікація інтернет-спільнот позитивно впливає на розвиток особистості й суспільства, але водночас пов'язана з певними ризиками. Спрощення процесу інформаційного обміну багато в чому прискорює і полегшує реальну взаємодію. Інтернет-комунікація значно розширює коло спілкування користувача, сприяючи при цьому його самовизначенню. Загроза для суспільства полягає в поширенні спрощених форм взаємодії з віртуальною в об'єктивну реальність. Певна анонімність комунікації веб-спільнот сприяє великій відвертості її учасників, але при цьому породжує девіантні, маргінальні форми поведінки індивідів всередині і за межами мережевих спільнот.

Зростання соціокультурної значущості інтернет-спільнот, проблеми самоідентифікації особистості та культурної ідентичності всередині спільноти, питання соціального контролю над ними, визначають дослідницький інтерес до цього феномена.

Список використаних джерел

1. Алексеева И. Ю. Интернет и проблема субъекта // Влияние Интернета на сознание и структуру знания : сб. ст. – Москва: ИФ РАН, 2004. – С. 24–57.
2. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: опыт социологического прогнозирования. – Москва: Академия, 2004. – 788 с.
3. Бодрийяр Ж. Общество потребления: его мифы и структуры. – Москва: Республика: Культурная революция, 2006. – 269 с.
4. Бондаренко С. В. Социальная структура виртуальных сетевых сообществ : дис. на соиск. науч. степени д-ра социол. наук : 22.00.04 / С. В. Бондаренко ; Рост. гос. ун-т. – Ростов-н/Дону, 2004. – 386 с.
5. Иванов Д. В. Императив виртуальности: современные теории общественных изменений. – Санкт-Петербург: Изд-во СПбГУ, 2002. – 211 с.
6. Кастельс М. Становление общества сетевых структур // Новая индустриальная волна на Западе: антология. – Москва: Академия, 1999. – С. 494–505.
7. Луман Н. Глобализация мирового сообщества: как следует системно понимать современное общество // Социология на пороге XXI века. – Москва, 1999. – С. 141–142.
8. Силаева В. Л. Интернет как социальный феномен // Социологические исследования. – 2008. – № 11. – С. 101–107.

References

1. Alekseeva, I. (2004). 'Internet and the problem of the subject'. *Vliyanie Interneta na soznanie i strukturu znaniya [Influence of the Internet on the consciousness and structure of knowledge]*, pp. 24–57.
2. Bell, D. (2004). *The future post-industrial society: the experience of sociological forecasting*. Moscow: Academy.
3. Baudrillard, J. (2006). *Consumer Society: its myths and structures*. Moscow: Republic: Cultural Revolution.
4. Bondarenko, S. (2004). *Social structure of virtual network communities*. D.Ed. Rostov State University.
5. Ivanov, D. (2002). *The imperative of virtuality: modern theories of social change*. St. Petersburg: Publishing house of St. Petersburg State University.
6. Castells, M. (1999). 'The formation of the community of network structures'. *Novaya industrial'naya volna na Zapade [The New Industrial Wave in the West]*, pp. 494–505.
7. Lumann, N. (1999). 'Globalization of the World Community: How to Systematically Understand the Modern Society'. *Sotsiologiya na poroge XXI veka [Sociology on the Threshold of the 21st Century]*, pp. 141–142.
8. Silaeva, V. (2008). 'The Internet as a social phenomenon'. *Sotsiologicheskie issledovaniya [Sociological research]*. no. 11, pp. 101–107.